

2025/14

2025 Gemeenteplein, Knokke-Heist: Resultaten archeologische prospectie zonder ingreep in de bodem (bureauonderzoek)

Dieter Verwerft, Femke Germonpré, Frederik Roelens en
Jari Hinsch Mikkelsen

2025 Gemeenteplein, Knokke-Heist: Resultaten archeologische prospectie zonder ingreep in de bodem (bureauonderzoek)

Opdrachtgever: Sweco BV
Arenbergstraat 11, 1000 Brussel

Auteurs: Dieter Verwerft, Femke Germonpré, Frederik Roelens en Jari Hinsch Mikkelsen

Uitvoerder: Raakvlak
Kleine Pathoekeweg 44
8000 Brugge
T +32 [0]50 44 50 41
E dieter.verwerft@brugge

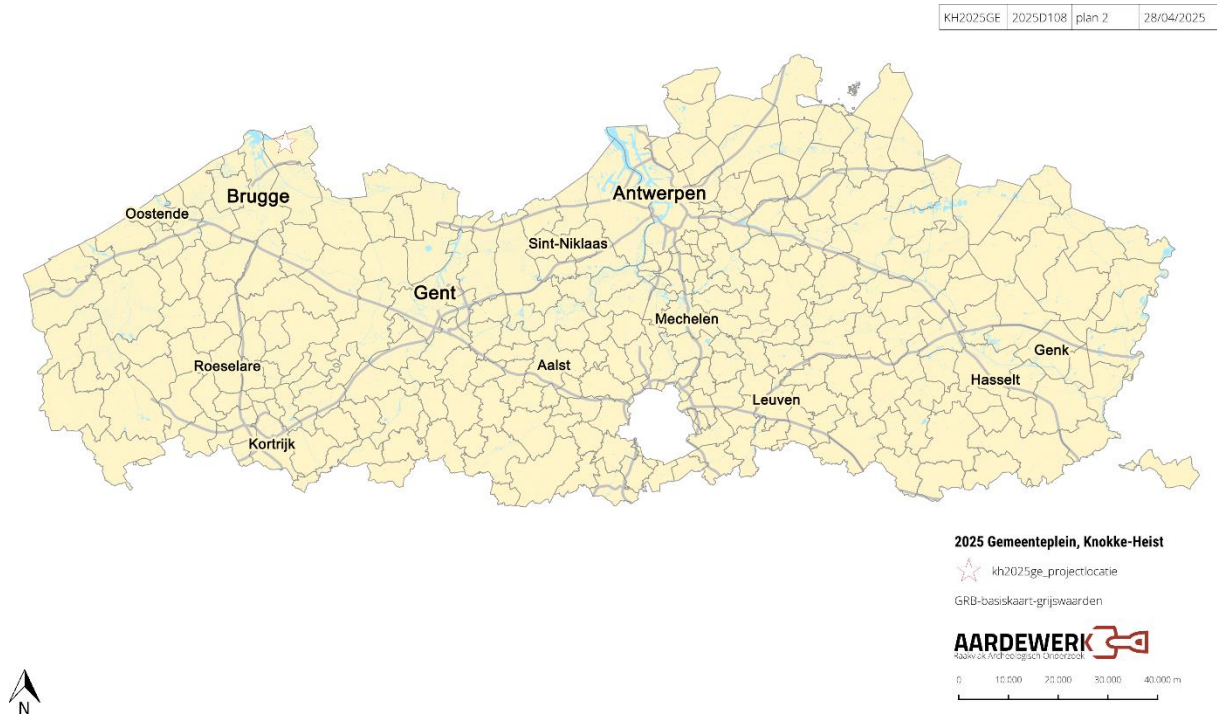
© Raakvlak, augustus 2025

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Raakvlak Archeologisch Onderzoek.

Inhoud

Deel 1: Bureauonderzoek

1	Administratieve gegevens	6
2	Inleiding	7
3	Onderzoeksopdracht	8
3.1	Omschrijving van de bodemingreep	8
3.2	Vraagstelling.....	11
3.3	Werkwijze.....	11
4	Assessmentrapport	12
4.1	Bodemkundige en landschappelijke situering	12
4.2	Historische situering	15
4.3	Historisch-cartografische situering.....	16
4.4	Militaire infrastructuur	23
4.5	Archeologische voorkennis.....	29
4.6	Verstoringsgeschiedenis	31
5	Besluit	31
Deel 2 : algemeen besluit		
6	Synthese	33
7	Afweging noodzaak verder onderzoek.....	33
8	Samenvatting gericht op een gespecialiseerd publiek.....	34
9	Samenvatting gericht op een niet-gespecialiseerd publiek.....	35
10	Bibliografie	36
11	Bijlagen.....	37

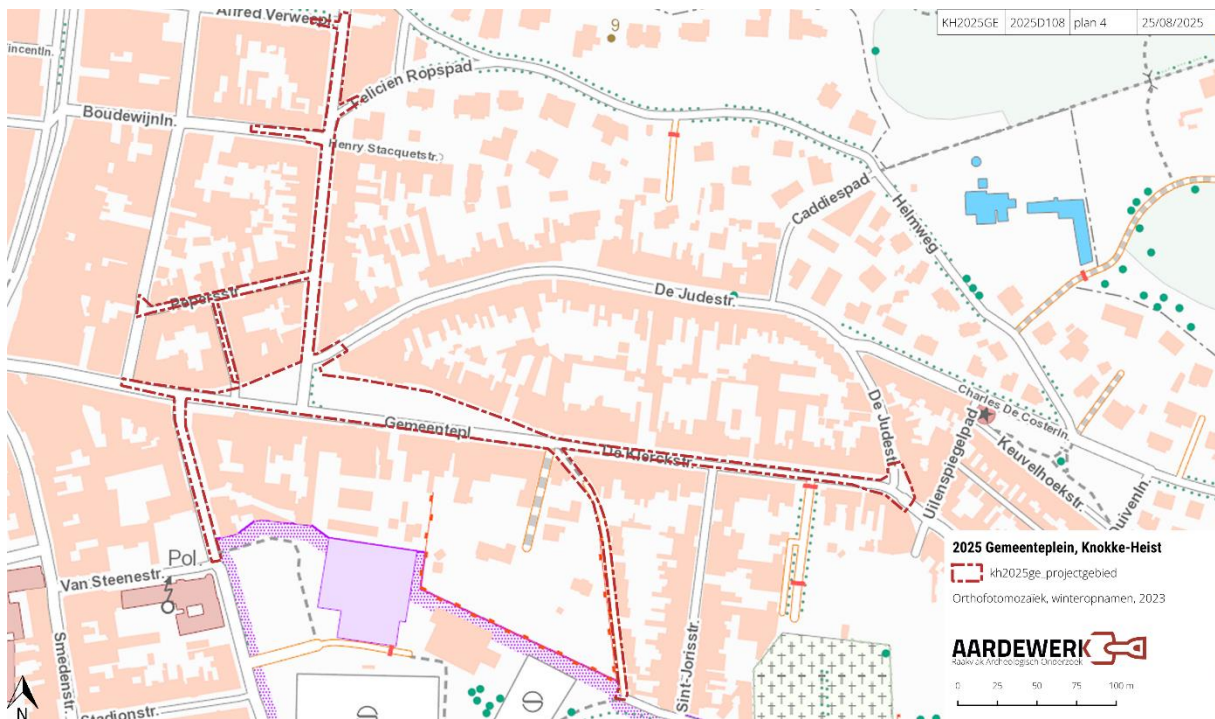
Figuur 1: Situering van het projectgebied (AGIV)

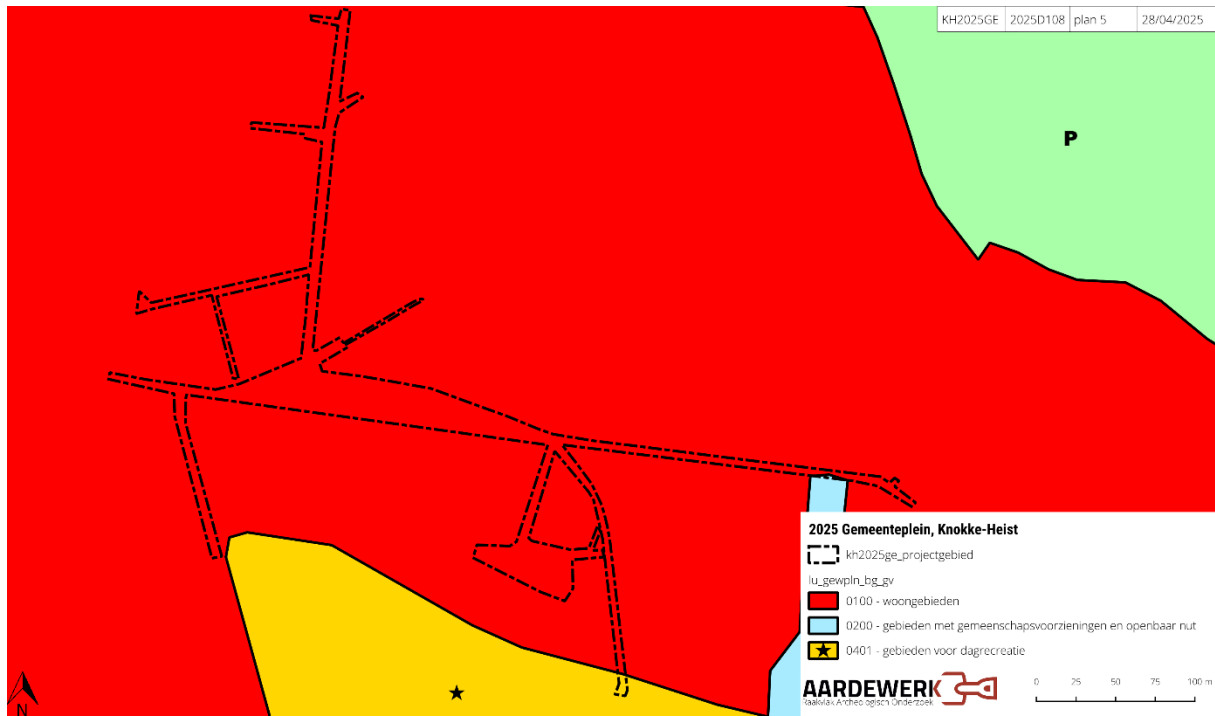
Figuur 2: Het projectgebied op het Grootschalig Referentiebestand (AGIV)

Figuur 3: Het projectgebied op de orthofoto uit 2023 (AGIV)

Figuur 4: Het onderzoeksgebied op de topografische kaart: 1/10 000 (AGIV)

Figuur 5: Het projectgebied ten opzichte van het gewestplan (agiv)

Deel 1: Bureauonderzoek

1 Administratieve gegevens

2025 Gemeenteplein, Knokke-Heist

Projectcode bureauonderzoek:	2025D108
Naam aanvrager:	Dieter Verwerft
Erkennings nummer:	OE/ERK/Archeoloog/2016/00103
Naam site:	2025 Gemeenteplein, Knokke-Heist KH2025GE

Titel: 2025 Gemeenteplein, Knokke-Heist: Resultaten archeologische prospectie zonder ingreep in de bodem (bureauonderzoek)

Opdrachtgever: Gemeente Knokke-Heist, Alfred Verweeplein 1, 8300 Knokke Heist

Uitvoerder: Raakvlak

Auteurs: Dieter Verwerft, Femke Germonpré, Frederik Roelens en Jari Hinsch Mikkelsen

Bewaring en beheer van de geregistreerde data, vondsten en stalen: Onroerend Erfgoeddepot De Pakhuizen (Raakvlak), Kleine Pathoekeweg 44, 8000 Brugge

Locatie/vindplaats: Sweco BV, Arenbergstraat 11, 1000 Brussel

Naam site: 2025 Gemeenteplein, Knokke-Heist; afkorting: KH2025GE

Kadaster: Knokke-Heist 3e afdeling/Knokke 3e afdeling, sectie H, perceelsnummers: 0609/00W000, 0609/00N000, 0609/00Z000, 0688/00S000, 0610/00F002, 0609/00B002, 0609/00A002, 0610/00E002, 0697/00G000, 0146/00A000, 0608/00S000, 0610/00D002, 0277/00A000 en 0136/00_000

Relevante termen thesauri Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek

Periode: augustus 2025

Archeologische verwachting: geen archeologische verwachting

Aanleiding van het onderzoek: heraanleg riolering en straten

2 Inleiding

Sweco bv en de Gemeente Knokke-Heist plannen de heraanleg van enkele straten en pleinen en de vernieuwing van de riolering in de omgeving van het Gemeenteplein in Knokke-Heist. De zone behelst: de Albertlaan vanaf het Alfred Verweeplein tot het Gemeenteplein, het Gemeenteplein, de De Klerckstraat vanaf het Gemeenteplein tot de De Judestraat, de Oude Tramweg, de Peperstraat, de Burgemeester Camille Deckerstraat, de Boudewijnlaan en de Seb. Nachtegalestraat vanaf de Piers de Raveschootlaan tot het Gemeenteplein.

De oppervlakte van het projectgebied bedraagt ongeveer 10.597,5 m². Om de mogelijke aantasting van het bodemarchief op deze terreinen in te schatten werkt de bouwheer samen met Raakvlak. Doel van de opdracht is het waarderen van het terrein aan de hand van een bureauonderzoek. Dit bureauonderzoek resulteert in een archeologienota.

Het perceel is groter dan 3.000 m² en de effectieve ingreep in de bodem is groter dan 1.000 m², waardoor de drempelwaarden opgenomen in het Onroerenderfgoeddecreet overschreden worden. Volgens het gewestplan ligt het projectgebied in 'woongebieden' (0100), 'gebieden met gemeenschapsvoorziening en openbaar nut' (0200) en 'gebieden voor dagrecreatie' (0401). Het projectgebied bevindt zich niet in een vastgestelde archeologische zone, een beschermde archeologische site of een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt (GGA). Op deze basis wordt een archeologienota zonder ingreep in de bodem voorgesteld.

3 Onderzoeksopdracht

3.1 Omschrijving van de bodemingreep

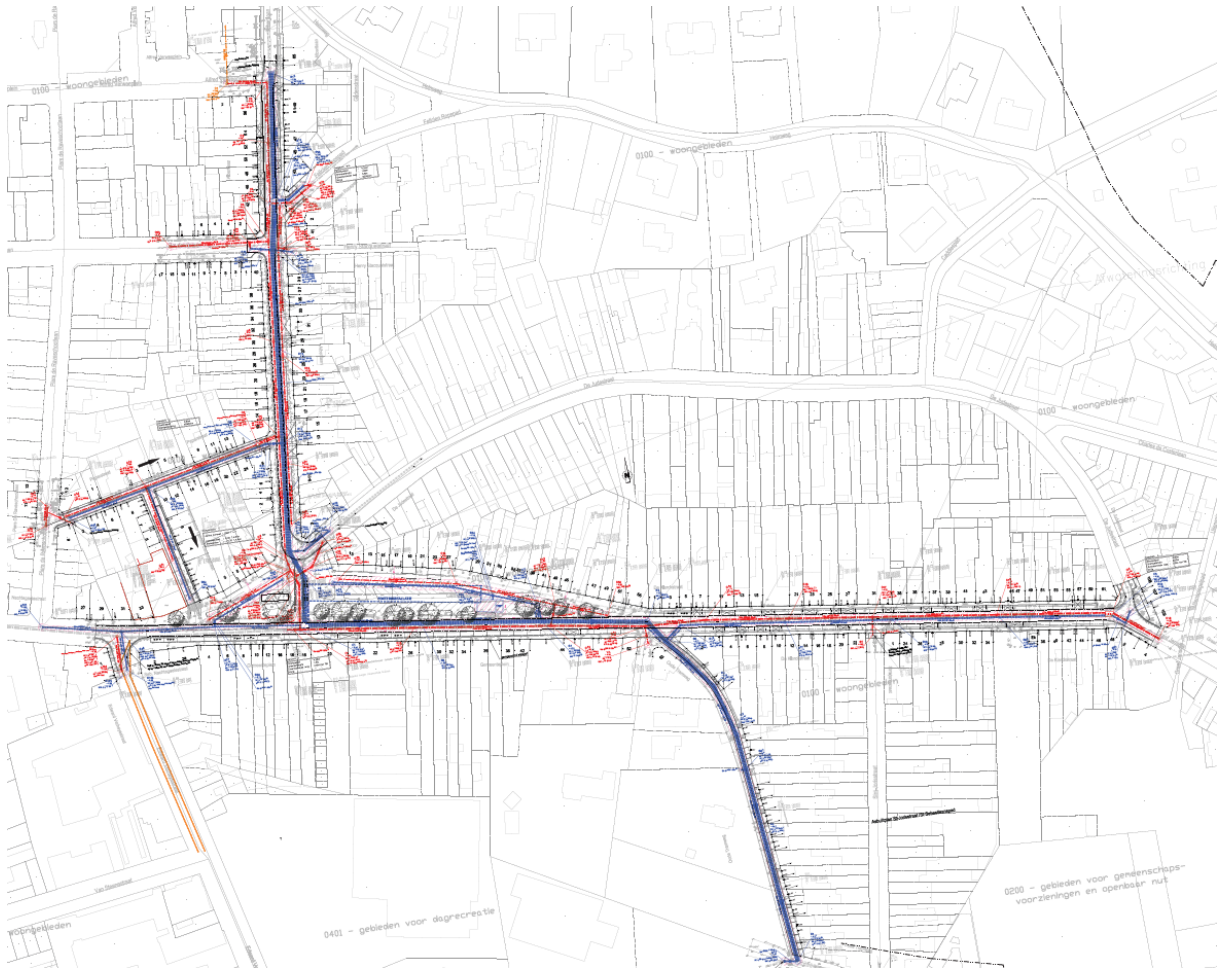
De gemeentelijke diensten hebben samen met Sweco, bewoners en handelaars een plan opgesteld voor de heraanleg voor het Gemeenteplein en aanpalende straten. Het Gemeenteplein wordt een belevingsplein met een monumentale boom als blikvanger, veel groen, speelse waterpartijen en gezellige terrassen. Een groenzone met zitelementen en spelprikkels fungeert als een zachte buffer tussen het plein en de rijweg.

Het stukje rijweg tussen bloemen- en groentemarkt wordt in het nieuwe ontwerp geïntegreerd in het plein. Vanop het Gemeenteplein kan dus niet meer rechtstreeks de Albertlaan in gereden worden. Dit is trouwens nu ook al het geval op woensdag- en zaterdagmorgen tijdens de markt. Parkeren op het plein zelf zal niet meer mogelijk zijn maar er worden wel bijkomende parkeerhavens voorzien langs het plein voor gratis shop & go en betalend kortparkeren.

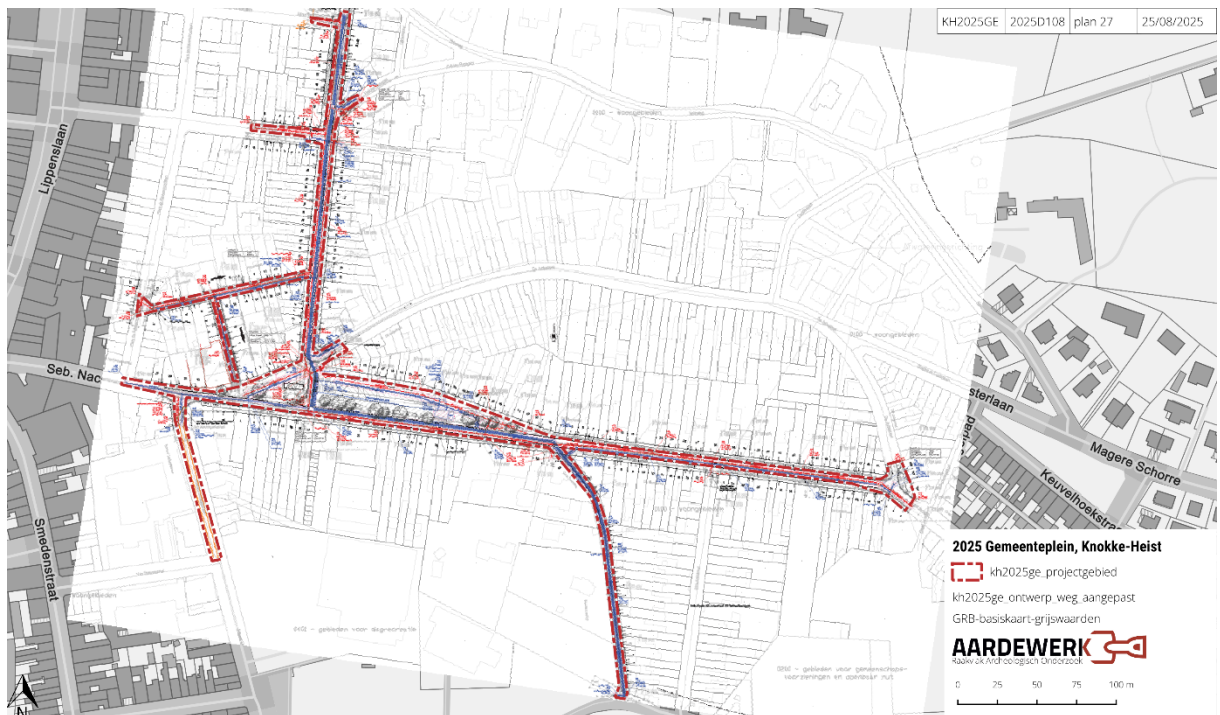
De heraanleg van de straten en pleinen wordt gekoppeld aan de renovatie van nutsleidingen. De rioleringen worden onder meer ontduddeld. Het diepste punt voor het nieuw ontwerp is momenteel gelegen ter hoogte van het pompstation op het Gemeenteplein, waar ongeveer 6,55m moet worden uitgegraven.

Figuur 6: De bestaande toestand van de nutsleidingen binnen het projectgebied (Sweco bv)

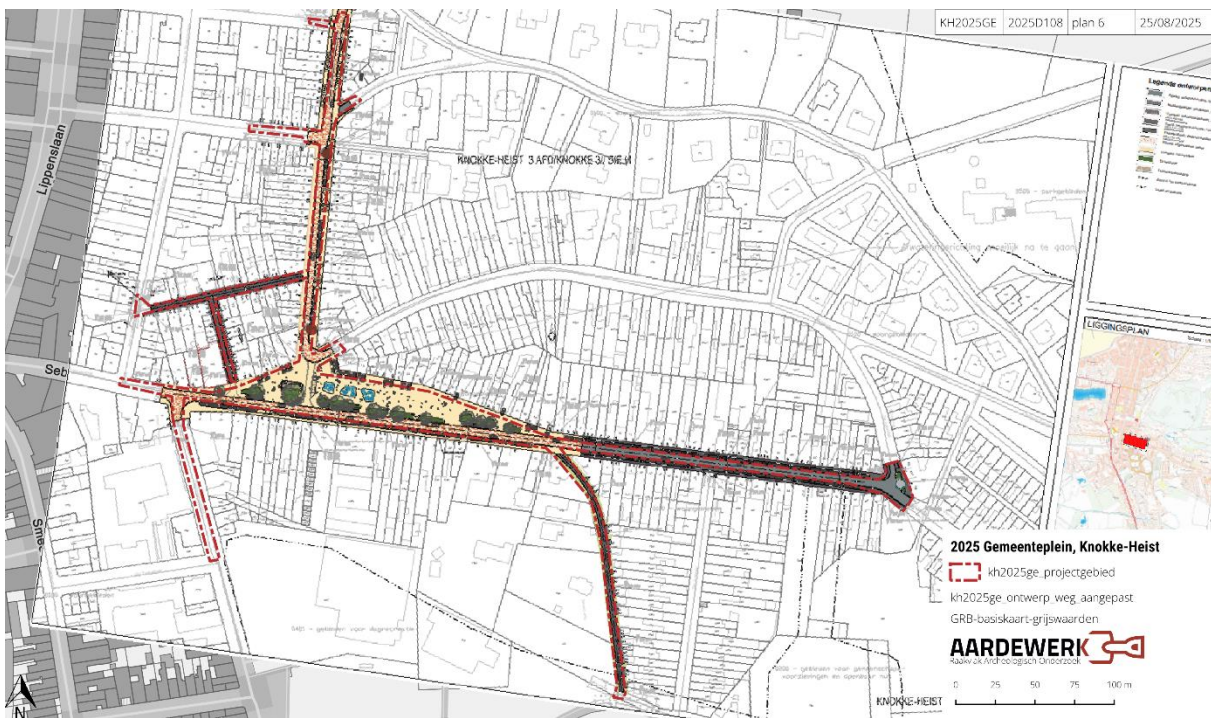
Figuur 7: De ontworpen toestand van de rioleringen (Sweco bv)

Figuur 8: Gegeoreferereerd plan van de ontworpen toestand van de riolering ten opzichte van de GRB-basiskaart (Sweco bv; agiv)

Figuur 9: Ontworpen toestand van de wegenissen (Sweco bv)

Figuur 10: Gegeorefereerd plan van de ontworpen toestand van de wegenissen ten opzichte van de GRB-basiskaart (Sweco bv; agiv)

3.2 Vraagstelling

De voornaamste vraagstelling bij de werken: bestaat de kans dat de geplande bodemingreep archeologisch erfgoed beschadigt. Met andere woorden: is een archeologische opvolging (om dit erfgoed in kaart te brengen) noodzakelijk.

Volgende onderzoeksvragen staan hierbij centraal:

- Welke aanwijzingen bieden historische bronnen over het aanwezige archeologische erfgoed?
- Wat is de landschapsgeschiedenis van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken op het mogelijk aanwezige archeologisch erfgoed?

3.3 Werkwijze

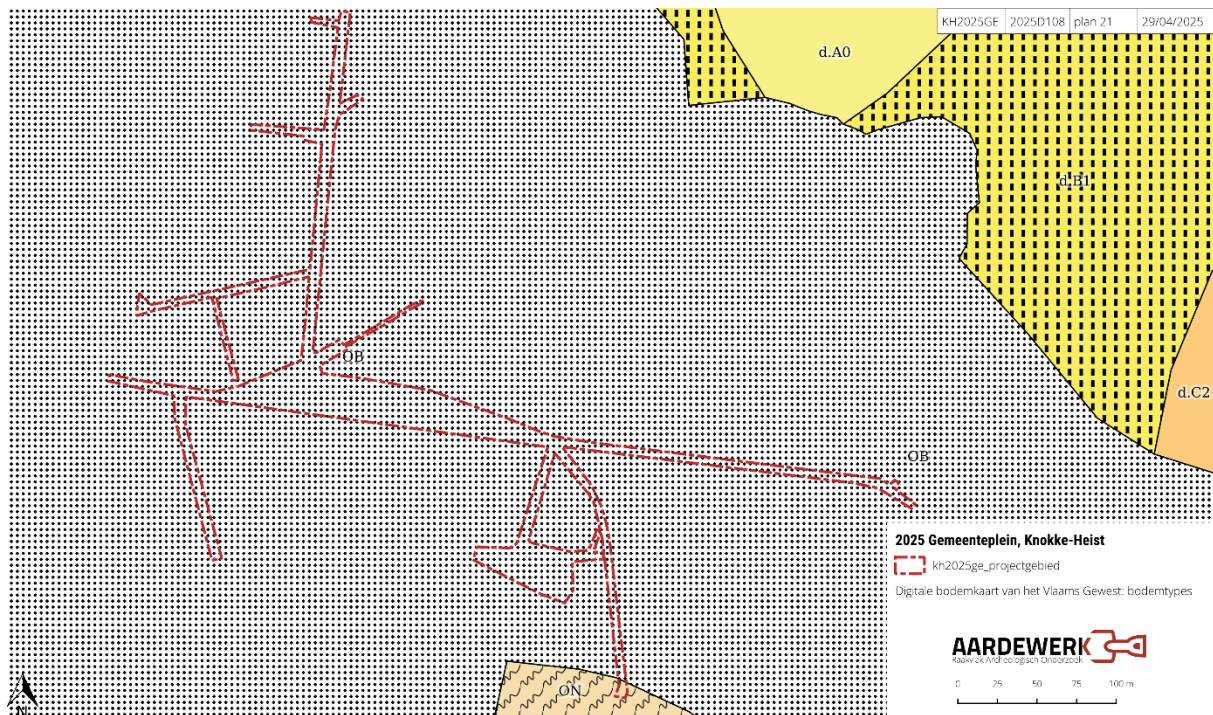
Het projectgebied ligt in een zone die gekenmerkt is door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht verleend aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik in en rond het gebied. De aard van de werken is afgewogen tegenover de beschikbare kennis van het projectgebied op archeologisch, historisch en landschappelijk vlak.

Het kaartmateriaal wordt aangemaakt in een GIS-omgeving (Quantum GIS) en de lijsten zijn verwerkt met het Microsoft Office pakket. Het projectgebied wordt geprojecteerd ten opzichte van verschillende kaartlagen. De aard- en bodemkundige gegevens zijn geraadpleegd via de Databank Ondergrond Vlaanderen (DOV). Historische kaarten zijn opgezocht via geopunt.be. Op basis van de Centraal Archeologische Inventaris (CAI) wordt het archeologisch kader geschetst. Aansluitend werden een aantal referentiewerken geraadpleegd in diverse bibliotheken.

De onderzoeksstrategie wijkt niet af van de Code Goede Praktijk.

Het terrein is momenteel volledig verhard. Een veldprospectie of landschappelijk bodemonderzoek zijn niet mogelijk.

Het bureauonderzoek heeft de code 2025D108.

Figuur 7: Het onderzoeksgebied op de bodemkaart (dov.vlaanderen.be)

4 Assessmentrapport

4.1 Bodemkundige en landschappelijke situering

Het onderzoeksgebied bevindt zich in de oostelijke kustpolders, ongeveer 1.150 m van de kustlijn. In dit gebied zijn de afzettingen relatief jong, een gevolg van de dynamiek van het kustlandschap vanaf het einde van de laatste ijstijd.

De quartair-geologische kaart toont op deze plek holocene en/of tardiglaciale getijdenafzettingen bovenop de pleistocene sequentie. Het gaat hier om de Formatie van Vlaanderen, bestaande uit grof zand uit getijdengeulen, fijn wadzand en klei uit getijdenafzettingen met veenhorizonten. Hieronder gaan de sedimenten terug tot fluviatiele afzettingen uit de laatste ijstijd. Deze afzettingen worden aangeduid als de Formatie van Rozebeke, Kruishoutem, Meulebeke, Melle, Adegem, Oostwinkel, Eeklo, Oostende en Herzele en omvatten alle fluviatiele afzettingen in het Schelde- en Ijzerebekken.

Op tertiair niveau komt de Formatie van Maldegem voor, specifiek het Lid van Ursel, waarin marien zand en glauconiethoudende klei uit het laat-Eoceen elkaar afwisselen. Door de relatief jonge leeftijd van de afzettingen zijn de tertiaire formaties hier echter minder van belang voor het archeologisch onderzoek.

De complexe landschapsgenese wordt hieronder beknopt weergegeven (gebaseerd op Baeteman, 2011 en Hillewaert, 2019).

Door de opwarming van het klimaat en de stijging van de zeespiegel vanaf 10 000 voor het begin van onze jaartelling kan de zee de dekzanden binnendringen en vormt zich een wadgebied met getijdenwerking. Meer landinwaarts ontstaat een overgangszone waarin veen vormt. De getijdenwerking heeft in dit oostelijke deel van de kustvlakte aanvankelijk nog niet zoveel invloed

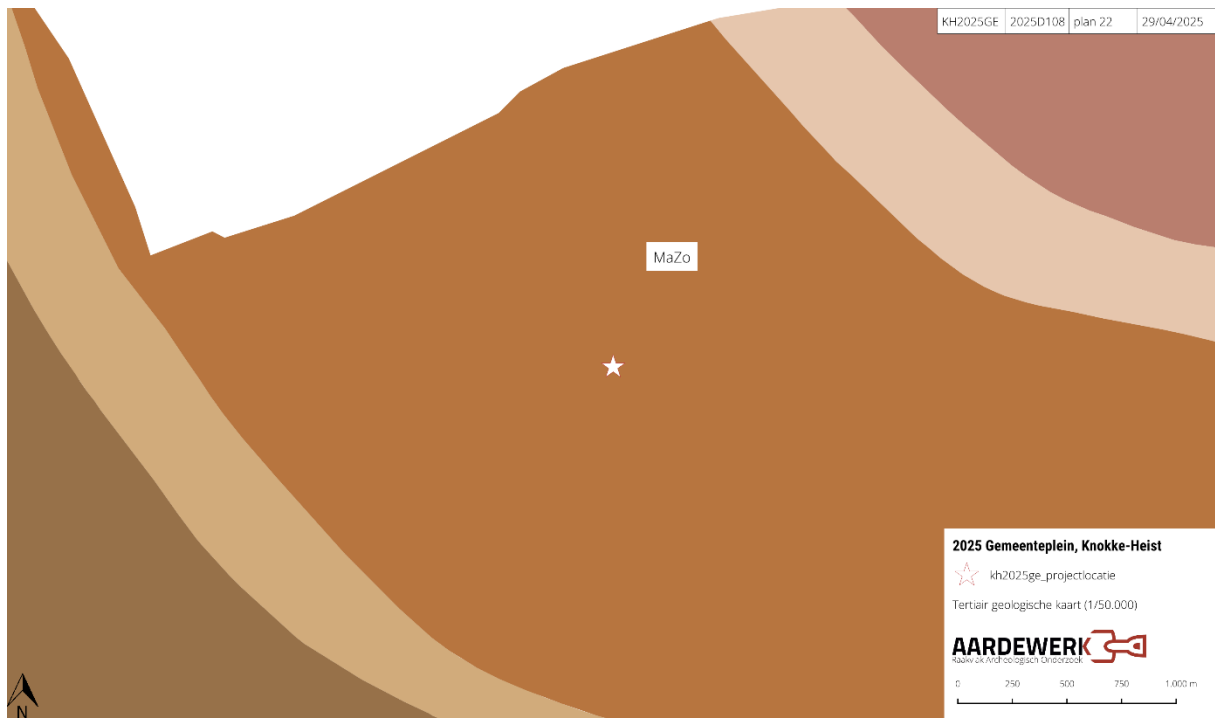
omdat de dekzanden hier relatief hoog liggen. Het hele waddensysteem bevindt zich dan ook nog enkele kilometers zeewaarts, terwijl in de huidige oostelijke kustvlakte een systeem van beken en rivieren ontwikkelt. Naarmate de zeespiegel blijft stijgen verplaatst de invloed van de zee zich echter steeds meer landinwaarts, waardoor ook in de oostelijke kustpolders een wadgebied met getijdenwerking voorkomt. Met deze invloed van de zee begint de Formatie van Vlaanderen te vormen in de oostelijke kustpolders.

Omstreeks 3500 voor het begin van onze jaartelling vertraagt de zeespiegelstijging, waardoor delen van het getijdenlandschap dichtgeslibd raken. De kustvlakte wordt door een gestabiliseerde kustbarrière grotendeels afgesloten van de zee en evolueert daarop naar een kustveenmoeras. Nog voor het begin van onze jaartelling stopt het dikke veenpakket met groeien en komt de zee opnieuw het land binnen via zeegaten en getijdengeulen. Een nieuwe periode van kusterosie begint. Bij vloed stroomt het zeewater landinwaarts via de grote getijdengeulen. Door de relatief hoge snelheid worden hierin hoofdzakelijk zandige sedimenten afgezet. Bij eb vloeit het water geleidelijk terug naar de zee via kleinere krekken, waardoor hierin hoofdzakelijk slib en klei wordt afgezet. Dit netwerk van geulen breidt zich sterk uit omdat het veen langs de randen van de geulen erodeert. Hierdoor ontwatert het veen, waardoor het inklinkt en verder overstroomd raakt.

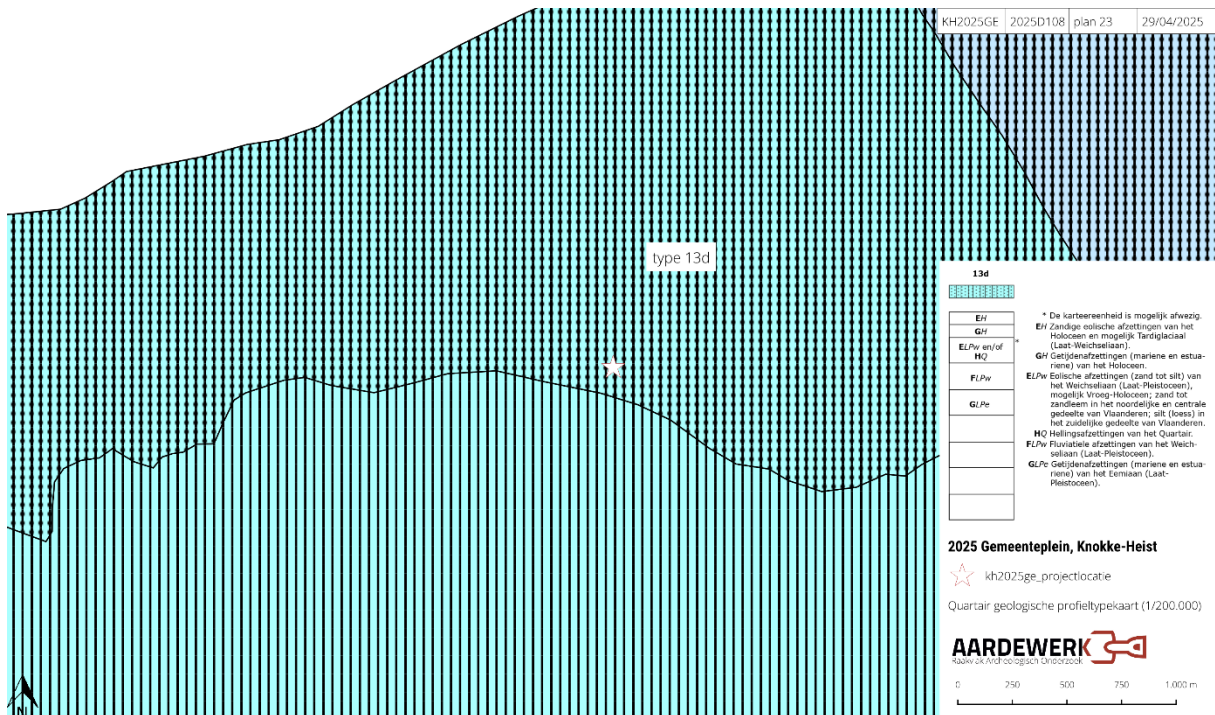
Vanaf 550-750 komen in het grootste deel van de vlakte opnieuw slikken (met afzetting van klei) en schorren voor. Geulen verleggen zich vanaf dan zijwaarts, wat zorgt voor het herwerken van de bovenste sedimenten van de geulen en de wadden. Het gebied dat tijdens de eerste eeuwen van onze jaartelling onder invloed staat van de zee moet dus gezien worden als een dynamisch landschap, wat weerspiegeld wordt in complexe bodemprofielen. Vermoedelijk werd de theorie van de Duinkerke-transgressies in het leven geroepen om bij de bodemkartering deze variatie in bodemontwikkeling te verklaren (Baeteman, 2011).

Op de bodemkaart is het volledige projectgebied aangeduid als 'antropogeen'. Zo goed als het volledige projectgebied ligt binnen een 'bebouwde zone' (OB) en een klein deel binnen 'opgehoogde gronden' (ON). Dit is het resultaat van de ingrijpende bouwgeschiedenis en verstedelijking van het centrum van Knokke-Heist vanaf de 20^e eeuw. Op basis van de gegevens uit de omgeving ligt het projectgebied op de grens van duingronden en overdekte kreekruggronden.

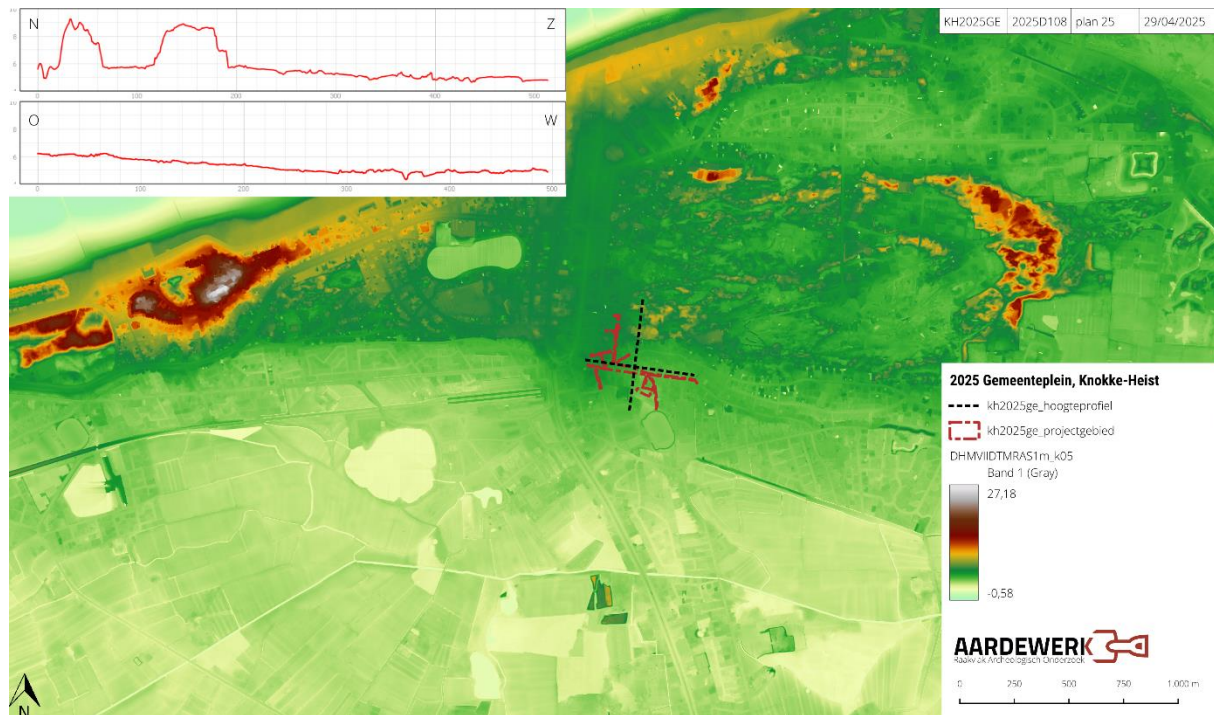
Het landschap ter hoogte van het projectgebied is volledig integraal. Dit is eveneens zichtbaar op de hoogtekartaat. In de omgeving is de grens tussen de geaccidenteerde duingronden ten noorden van het projectgebied en de verzande geulen ten zuiden zichtbaar. Op het hoogteprofiel is duidelijk zichtbaar dat de hoogteverschillen op het terrein matig zijn: tussen 658 cm TAW in het noordelijke uiteinde en 432 cm TAW in het zuidelijk uiteinde. Deze hoogteverschillen zijn een uiting van de ligging op de grens tussen duingronden en overdekte geulgronden. De erosiegevoeligheid in de omgeving van het projectgebied van het projectgebied is 'zeer laag' tot 'verwaarloosbaar'.

Figuur 8: Het projectgebied op de Tertiair geologische kaart (dov.vlaanderen.be)

Figuur 9: Het projectgebied op de Quartair geologische kaart (dov.vlaanderen.be)

Figuur 10: Het projectgebied op het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen (overheid.vlaanderen.be)

4.2 Historische situering

De dorpskern van Knokke bleef tot het midden van de 19e eeuw een bescheiden nederzetting rond de Sint-Margarethakerk met verspreide duinenhoeves in de omliggende wijken. De ontwikkeling van Knokke als badplaats kwam pas op gang na de aanleg van de Zeeweg in 1869 en de bouw van de vuurtoren in 1871. Rond deze nieuwe infrastructuur groeide het eerste toerisme, aanvankelijk kleinschalig en gedragen door kunstenaars zoals Alfred Verwee. Zij stimuleerden de bouw van de eerste hotels en villa's langs de Zeeweg, waarmee de kiem werd gelegd voor een systematische uitbouw van de badplaats.

Een belangrijke stap was de oprichting van het consortium Verwee-Van Bunnan-Dumortier in 1887, dat 35 hectare duinen verkavelde en de aanleg van de zeedijk op gang bracht. Het rastervormig stratenplan met de Lippenslaan als centrale as bepaalde voortaan de ontwikkeling van Knokke-Bad. Grote hotels, villa's en later ook scholen en een stadhuis volgden, waardoor het zwaartepunt van de gemeente zich naar het noorden verplaatste. Tijdens het interbellum en vooral na de Tweede Wereldoorlog groeide Knokke verder uit tot een mondaine badplaats, waarbij steeds meer oude gebouwen plaats maakten voor appartementsbouw.

De oorspronkelijke belle époque-architectuur, met eclectische gevels en art-nouveau-invloeden, verdween grotendeels door oorlogsschade en de golf van afbraak vanaf de jaren 1960. Slechts enkele ensembles en villa's, zoals in het Duinenpark en langs de Lippenslaan, herinneren nog aan de vroege periode van de badstad. Het huidige Knokke-Bad wordt gekenmerkt door aaneengesloten appartementsgebouwen van meerdere bouwlagen, ingeplant volgens het verkavelingsplan van 1887. Deze strakke stedenbouw, waarbij natuurlijke elementen plaats ruimen voor een dicht bebouwde

badstad, vormt tot op vandaag de basis van het stedelijk weefsel rond het Gemeenteplein en de zeedijk.

4.3 Historisch-cartografische situering

Het projectgebied ligt ten oosten van de historische dorpskern van Knokke. Op de Heraldische Kaart van het Brugse Vrije door Pieter Pourbus (1561-1571) ligt het projectgebied in een relatief dun bewoond landschap. De bewoning in de streek concentreert zich ten westen van het projectgebied, rond de Sint-Margarethakerk. Ter hoogte van het projectgebied staan enkele wegen afgebeeld, maar geen bewoning.

De Frickx-kaart (1744) biedt geen bijkomende informatie. Op de Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt door de graaf van Ferraris (1770- 1778), is het noordelijk deel van het projectgebied aangeduid als duinen. In het westelijk deel staat bewoning afgebeeld, in de vorm van kleine, vrijstaande gebouwen en moestuinen. Het oostelijk deel bestaat uit landbouwgronden, weides en akkers. In het uiterste oosten ligt de Graaf Jansdijk. In de ruime omgeving komen voornamelijk akkers voor. Dat in de omgeving van het projectgebied voornamelijk akkers voorkomen is een weerspiegeling van de landschappelijke ligging, bovenop recente mariene afzettingen. Deze bodem is goed geschikt voor de teelt van de gewassen. De gebieden met intact bewaarde veensequenties zijn beter geschikt als permanente weide.

Op de 19e-eeuwse kaarten zoals de Atlas der buurtwegen (1841), de Kaart van Vandermaelen (1846-1854), de kadasterkaart van Popp (1842-1879) en een topografische kaart (1884) is een evolutie van deze situatie duidelijk. Het stratenplan evolueert tot een situatie die vandaag herkenbaar is. De bewoning blijft geconcentreerd in het westelijk deel. Het oostelijk deel behoudt zijn landelijk karakter met zeer verspreide bewoning.

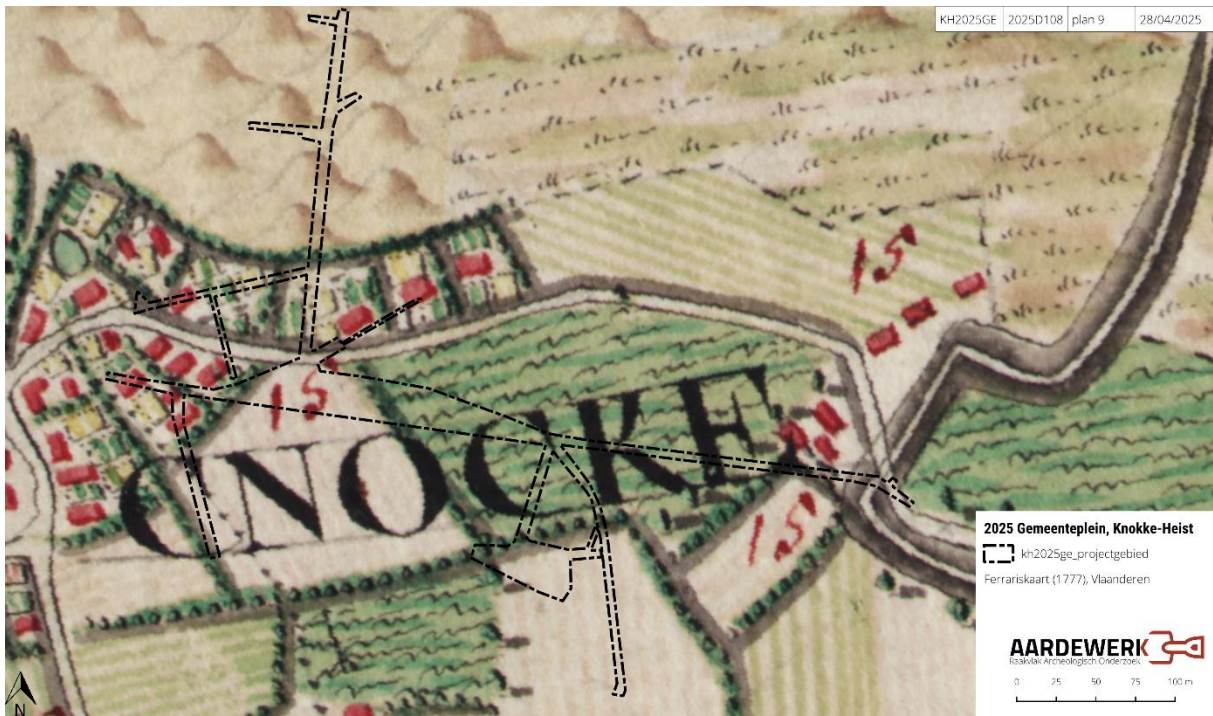
De 20e-eeuwse kaarten en luchtfoto's tonen een snelle en ingrijpende verandering: het projectgebied verstedelijkt. Op een topografische kaart uit 1911 is zichtbaar dat de gebouwen in het centrum van Knokke, in het westelijk deel van het projectgebied, omgevormd worden tot gesloten bebouwing. Ook in het oostelijk deel verschijnt stilaan meer bebouwing. Een Britse loopgravenkaart uit 1918 toont een gelijkaardige situatie. De kaart toont geen militaire infrastructuur binnen het projectgebied. Op een luchtfoto uit 1949 is duidelijk dat het volledig projectgebied ingenomen wordt door gesloten bebouwing. De open ruimte is zo goed als volledig verdwenen. Ook op deze luchtfoto is geen omvangrijke militaire infrastructuur zichtbaar. Op de topografische kaart van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw (1950-1970) is de omvang van de bebouwing binnen en rond het projectgebied duidelijk zichtbaar. De orthofoto's uit 1971 en 1979-1990 tonen weinig verandering. Binnen het projectgebied is geen historische bewoning gekend. Evenmin zijn er aanwijzingen voor militaire infrastructuur uit de Wereldoorlogen.

Figuur 11: Het projectgebied op de Heraldische kaart van het Brugse Vrije (1561-1571) (agiv)

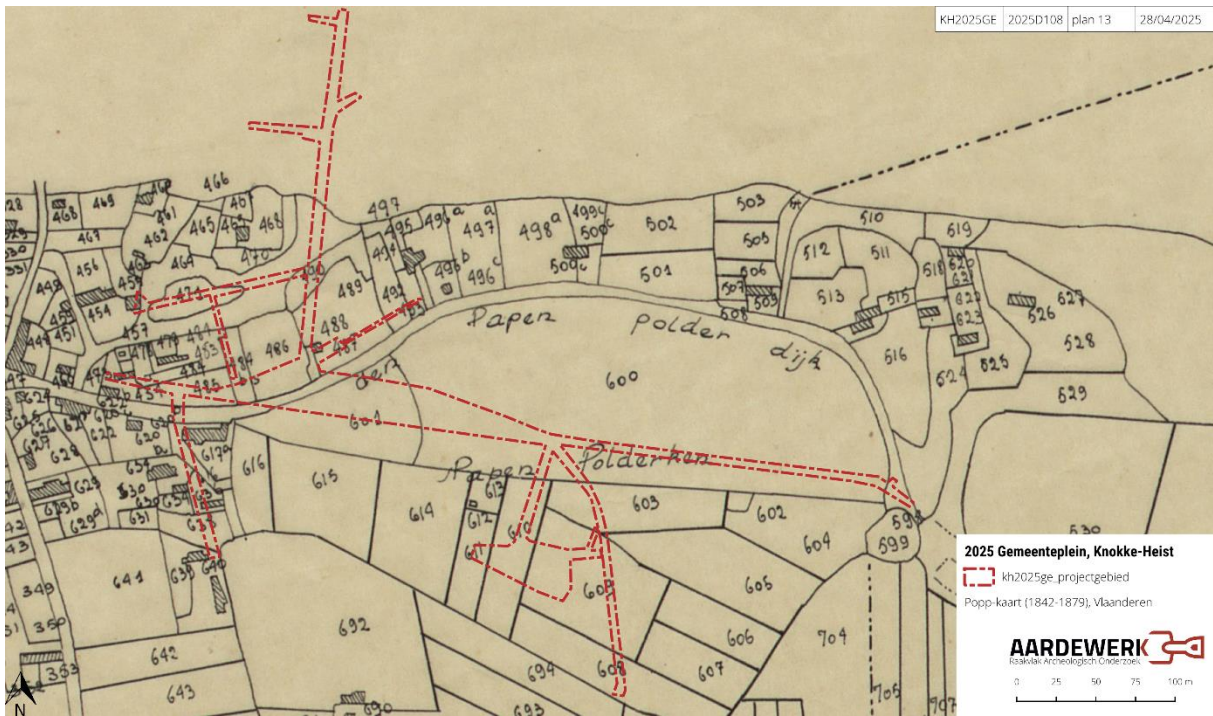
Figuur 12: Het projectgebied ten opzichte van de kaart van Frickx (1744) (agiv)

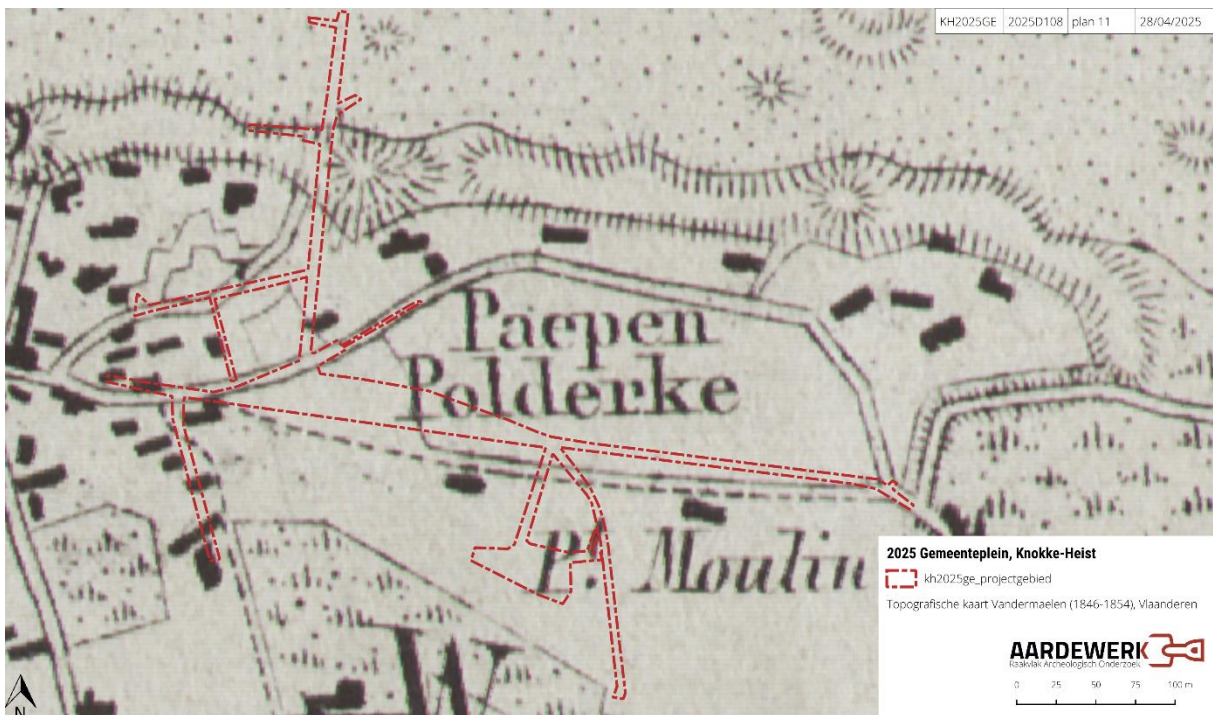
Figuur 13: Het projectgebied op de kabinetskaart van Ferraris (1777) (AGIV)

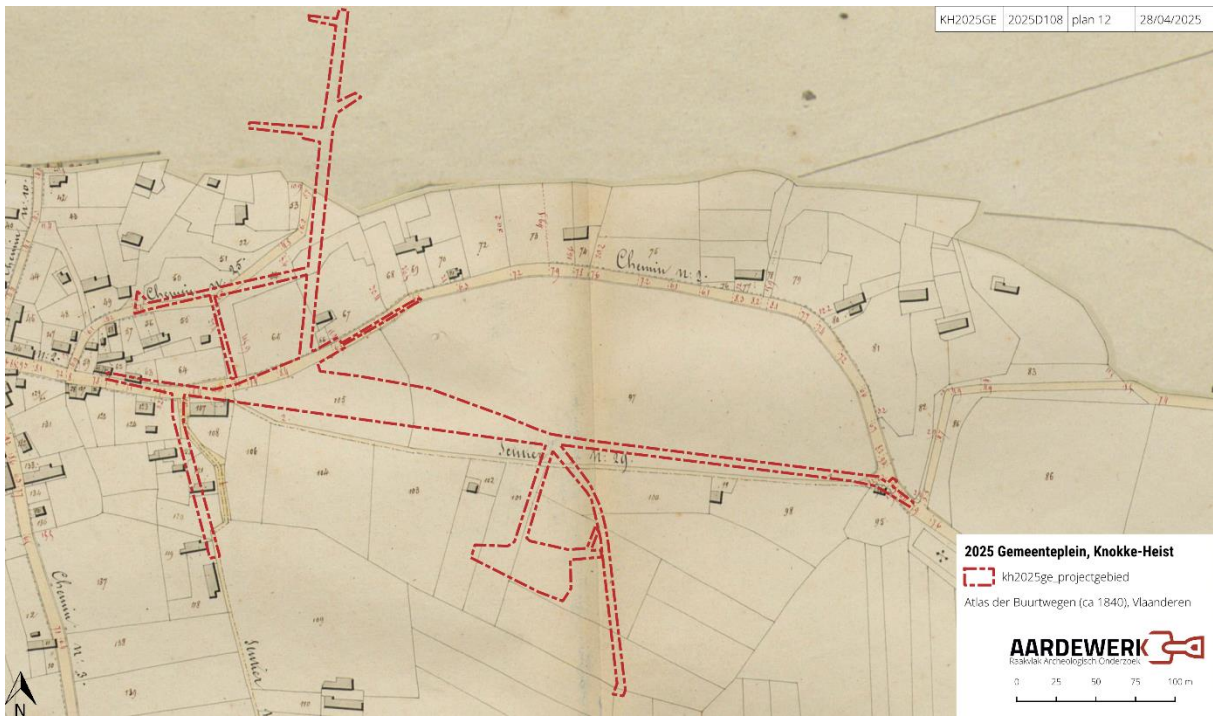
Figuur 13: Het projectgebied op de kabinetskaart van Ferraris (1777) (AGIV)

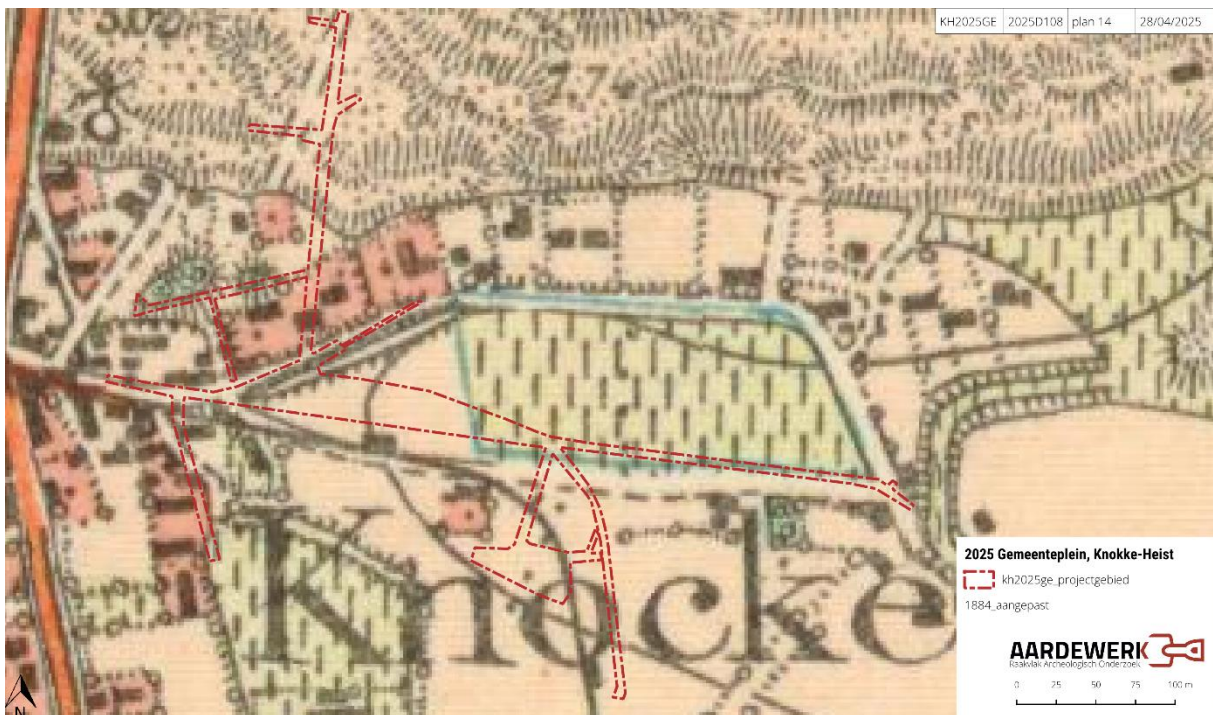
Figuur 14: Het projectgebied op de kadastrakaarten van Popp (1842-1879) (AGIV)

Figuur 15: Het projectgebied op de kaart van Vandermaelen (1846-1854) (agiv)

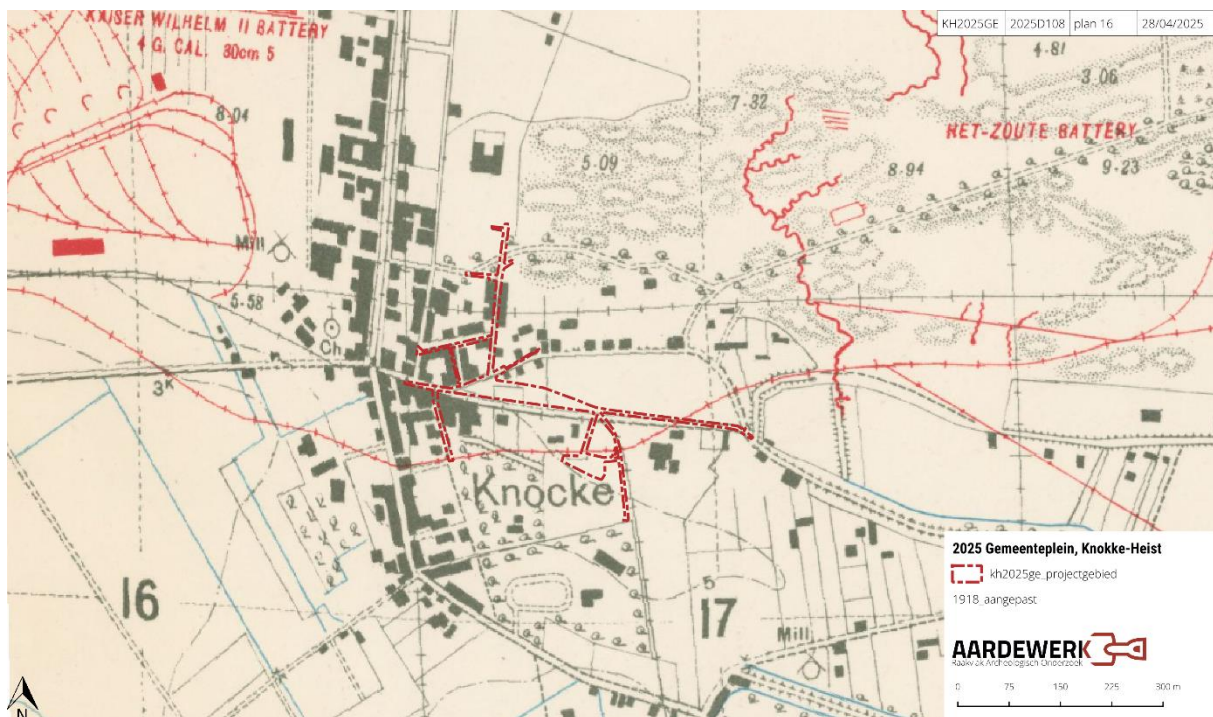
Figuur 14: Het projectgebied op de Atlas de Buurtwegen (1840) (agiv)

Figuur 15: Het projectgebied op een kaart uit 1884 (cartesius)

Figuur 16: Het projectgebied op een kaart uit 1911 (cartesius)

Figuur 17: Het projectgebied op de British First World War Trench Maps (1918) (National Library of Scotland)

Figuur 18: Het projectgebied op een historische luchtfoto uit 1949 (Cartesius; NGI)

Figuur 19: Het projectgebied op de topografische kaarten van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw (MOWW) (1950-1970)

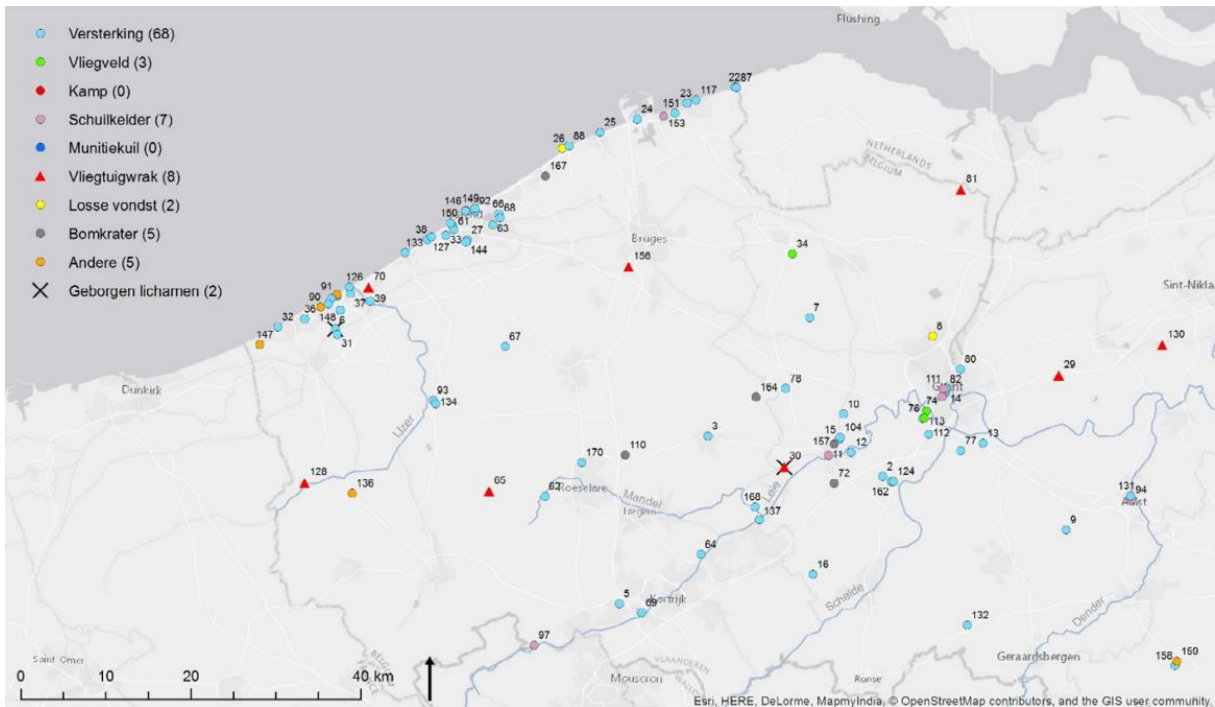
Figuur 16: Het projectgebied op de orthofotomosaïek uit 1971 (AGIV)

Figuur 17: Het projectgebied op de orthofoto uit 1979-1990 (AGIV)

4.4 Militaire infrastructuur

Vanwege de relatief grote kans op aanwezigheid van militaire infrastructuur in de oostelijke kuststrook, onder meer herkend tijdens een syntheseonderzoek naar de archeologie van de Tweede Wereldoorlog (Gheyle, 2022), wordt bijzondere aandacht verleent aan dit thema. Hiervoor kregen de archeologen advies van Pierre Nowak (Atlantikwall Belgium), die archiefdocumenten ter beschikking stelde.

Figuur 20: Overzicht van in westelijk Vlaanderen aangetroffen WO2-sites tijdens archeologisch onderzoek (Gheyle, 2022, 22)

Uit de Eerste Wereldoorlog zijn geen militaire relictten gekend. In de Tweede Wereldoorlog wordt een schuilkamer gebouwd op het Gemeenteplein. Het gaat om een schuilplaats voor de burgerlijke bevolking. Er zijn geen gedetailleerde plannen gekend. De schuilkamer werd gebouwd door de gemeente in 1944. De kamer is vermoedelijk gelijkaardig aan die op het Astridplein (Astridplein 12, Duinbergen) die enkele jaren geleden ontdekt is tijdens werkzaamheden.

Luchtfoto's uit het archief van Pierre Nowak bevestigen de aanwezigheid van deze schuilkamer. Op een luchtfoto van 25 november 1943 is niets te zien op het plein, terwijl de schuilplaats op een luchtfoto van 30 mei 1944 mooi zichtbaar is. De aanwezigheid van de schuilkamer is ook aangeduid op een stuk plan afkomstig van het verzet (1944), waar de schuilplaatsen voor de bevolking aangeduid zijn met een ster symbool.

Op basis van een opname van de toegang tot de schuilkamer en de waarnemingen tijdens de ontdekking van de schuilkamer op het Astridplein, bevindt de top van de kamer zich vermoedelijk direct onder het huidige straatniveau, ter hoogte van Gemeenteplein 41-45.

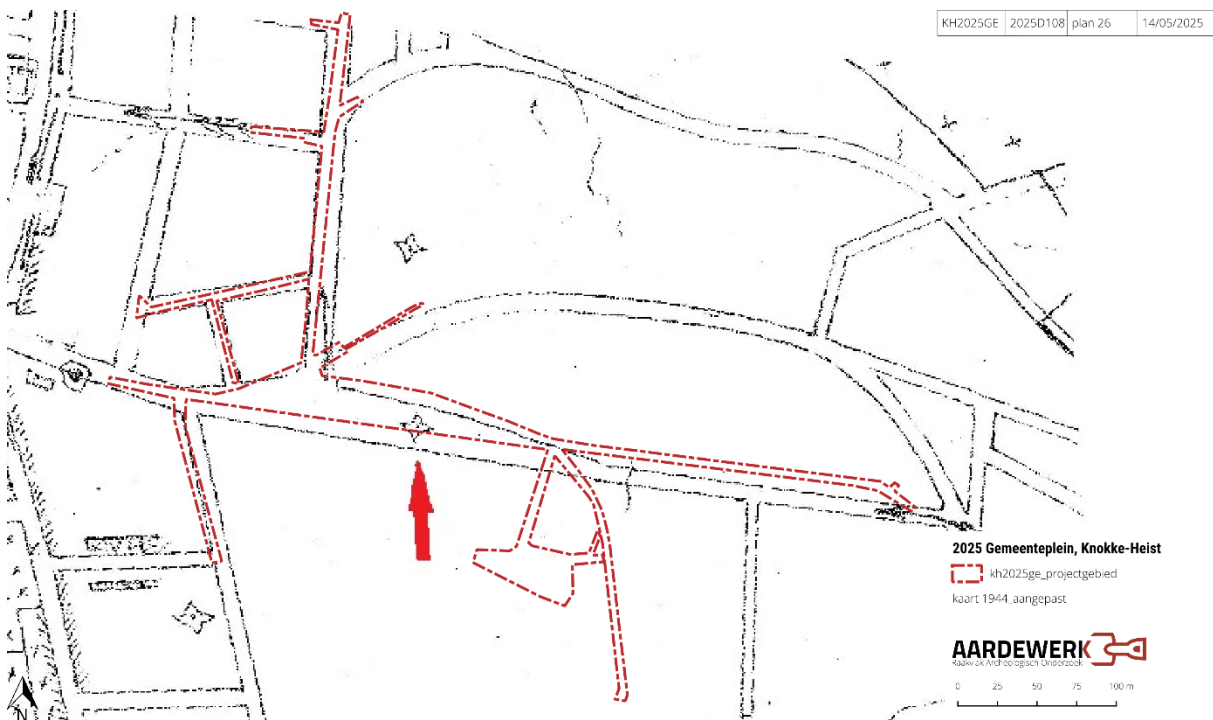
Figuur 21: Luchtfoto van 25 november 1943 (Pierre Nowak)

Figuur 22: Luchtfoto van 30 mei 1944 (Pierre Nowak)

Figuur 23: Gegeorefereerde luchtfoto van 30 mei 1944 ten opzichte van de luchtfoto uit 1971 (Pierre Nowak; agiv)

Figuur 24: Gegeorefereerd plan afkomstig van het verzet (1944) (Pierre Nowak)

Figuur 25: De vermoedelijke locatie van de schuilkelder ten opzichte van de orthofoto uit 2023 (agiv)

Figuur 26: Opname van de schuilkamer op het gemeenteplein (Gemeente Knokke-Heist)

Figuur 27: De schuilkelder ontdekt op het Astridplein in Knokke-Heist (Duinbergen)

4.5 Archeologische voorkennis

Er is nog geen archeologisch onderzoek uitgevoerd binnen het projectgebied. De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt twee locaties binnen het projectgebied; Het gaat om de rand van de vermoedelijke middeleeuwse dorpskern van Knokke (ID: 71961) en de Graafjansdijk (ID: 70062). Het projectgebied ligt echter duidelijk buiten de kernzone van het dorp Knokke. De Graafjansdijk is door de zeer ingrijpende infrastructuurwerken in de omgeving niet langer zichtbaar binnen het projectgebied. Er liggen in totaal veertien locaties in de ruime omgeving van het onderzoeksterrein (binnen een straal van 500 m).

Het gaat voornamelijk om waarnemingen op historische kaarten of bouwkundige relictten. Er zijn drie locaties waard archeologisch veldwerk is uitgevoerd. Het gaat steeds om proefsleuvenonderzoek. De onderzoeken leveren geen archeologisch relevante waarnemingen op.

Op het Loket Onroerend Erfgoed zijn zeventiensites geregistreerd binnen een straal van 500 m. Het gaat om verschillende onderzoeksstappen. Het gaat in vijftien gevallen om de resultaten van een bureaustudie. Dit leidt zeven keer tot de conclusie dat vervolgonderzoek niet noodzakelijk is. In negen gevallen wordt uitgesteld vooronderzoek uitgevoerd. Dit uitgesteld onderzoek is slechts op één locatie uitgevoerd. Tijdens het onderzoek Vaardenaarspolder is 51,4 ha onderzocht met proefsleuven. Dit levert verspreide scherven uit de ijzertijd of de Romeinse periode op, naast laatmiddeleeuwse sporen op. Op basis van deze resultaten wordt een opgraving geadviseerd. Deze opgraving is uitgevoerd in 2021. De aangetroffen sporen kunnen gedateerd worden in de 13e eeuw (enkele kuilen) en de 14e eeuw (drenkkuil, kuilen en greppel) (overgenomen uit van den Dorpel, 2023, 77). De lage densiteit, het verspreide sporenbeeld en de afwezigheid van bewoningssporen en/of nederzettingsafval wijzen op het destijds rurale karakter van het onderzoeksgebied en de ruimere omgeving daarvan. Uit het omvangrijke proefsleuvenonderzoek dat vele hectares besloeg, bleek

reeds dat de sporendensiteit in dit gebied zeer laag was. Hieruit valt af te leiden dat de middeleeuwse activiteiten in deze betreffende kustpolders vooral een rurale functie gehad zullen hebben, in de vorm van veeteelt (graslanden) en akkerbouw (vruchtbare, jonge polders). De gevonden 14e-eeuwse drenkkuil indiceert eveneens een functie als drenkplaats voor vee.

Tabel 1: Lijst met sites op de CAI binnen een straal van 500 m

ID	toponiem	onderzoeksmethode	omschrijving	locatie
70025	Sint-Margarethakerk	bouwkundig relict	laاتمیددلللللل kerk	Pastoor Opdedrinkklein 1 (Knokke-Heist)
70062	Graafjansdijk I	cartografisch element	laاتمیددلللللل dijk	Knokke-Heist (West-Vlaanderen)
71636	Knokke 18	cartografisch element	laاتمیددلللللل dijk	Knokke (Knokke-Heist)
71682	Boot van Knokke	opgraving	vroegmiddeleeuwse boot	Caddiespas (Knokke-Heist)
71714	Kragendijk II	cartografisch element	volmiddeleeuwse dijk	Knokke (Knokke-Heist)
71715	Keuveldijk	cartografisch element	laاتمیددلللللل dijk	Knokke (Knokke-Heist)
71903	Groene Dijk	cartografisch element	volmiddeleeuwse dijk	Knokke (Knokke-Heist)
71961	Knokke 26	cartografisch element	volmiddeleeuws dorp	Knokke (Knokke-Heist)
71966	Smedenstraat II	cartografisch element	laاتمیددلللللل dijkbreuk	Smedenstraat (Knokke-Heist)
71967	Smedenstraat I	cartografisch element	middeleeuwse dijkbreuk	Smedenstraat (Knokke-Heist)
153022	Duin&Water Fase 2 Zone I	proefsleuvenonderzoek	laاتمیددلللللل vondsten en 20e-eeuwse muren	Knokkestraat, Natiënlaan, Nieuwstraat (Knokke-Heist)
158664	Batterij Kaiser Wilhelm II	cartografisch element	batterij Eerste Wereldoorlog	Meerlaan (Knokke-Heist)
163462	Scholencampus	proefsleuvenonderzoek	recente gracht	Kragendijk 180 (Knokke-Heist)
211362	Jan Devischstraat	proefsleuvenonderzoek	greppels uit de nieuwe tijden	Jan Devischstraat (Knokke-Heist)

Tabel 2: Lijst met sites op het Loket Onroerend Erfgoed binnen een straal van 1000 m

ID	NAAM	type	methode	maatregelen
30407	Vooronderzoek Knokke-Heist Knokke, Golf	archeologienotas	bureauonderzoek	uitgesteld vooronderzoek
504	Vooronderzoek Knokke-Heist Knokke-Sportcomplex	archeologienotas	bureauonderzoek	geen
2524	Vooronderzoek Knokke-Heist Knokke-gemeentelijk depot	archeologienotas	bureauonderzoek	geen
27428	Vooronderzoek Knokke-Heist Zoutelaan	archeologienotas	bureauonderzoek	uitgesteld vooronderzoek en opgraving
17809	Vooronderzoek Knokke-Heist Natiënlaan	archeologienotas	bureauonderzoek	geen
17710	Vooronderzoek_Knokke-Heist_Vaardenaarspolder	archeologienotas	bureauonderzoek	uitgesteld vooronderzoek en opgraving
11269	Vooronderzoek Knokke-Heist Duinenwater	archeologienotas	bureauonderzoek	uitgesteld vooronderzoek
20265	Vooronderzoek_Knokke-Heist_Vaardenaarspolder	notas	proefsleuvenonderzoek	uitgesteld vooronderzoek
21190	Vooronderzoek Knokke-Heist Knokke-Heist Magere Schorre 47	archeologienotas	bureauonderzoek	geen
21134	Vooronderzoek Knokke-Heist Gemeenteplein - Oude Tramweg	archeologienotas	bureauonderzoek	uitgesteld vooronderzoek
22751	Vooronderzoek Knokke-Heist Knokke Kragendijk	archeologienotas	bureauonderzoek	geen
13685	Vooronderzoek Knokke-Heist Duinenwater, Knokke-Heist	archeologienotas	bureauonderzoek	geen
19516	Vooronderzoek Knokke-Heist Knokke Heist - Gemeenteplein Oude Tramweg	archeologienotas	bureauonderzoek	uitgesteld vooronderzoek
2152	Vooronderzoek Knokke-Heist Gemeenteplein	archeologienotas	bureauonderzoek	uitgesteld vooronderzoek
8726	Vooronderzoek Knokke-Heist Gemeenteplein	archeologienotas	bureauonderzoek	uitgesteld vooronderzoek
19976	Vooronderzoek Knokke-Heist Vaardenaarspolder	archeologienotas	proefsleuvenonderzoek	geen
22218	Vooronderzoek Knokke-Heist Knokke-Heist Duinenwater 58-76	archeologienotas	bureauonderzoek	uitgesteld vooronderzoek

Tabel 3: Lijst met eindverslagen op het Loket Onroerend Erfgoed binnen een straal van 1000 m

ID	NAAM	TYPE_NAAM	KADER	DATUM_IND	resultaten
1262	Opgraving Knokke-Heist Knokke-Heist Koudekerkelaan 30	eindverslag	opgraving wetenschappelijke vraagstelling	11/02/2021	funderingen en constructiesporen 18e-eeuwse schuur en 15e-eeuwse vondsten

Figuur 19: Het projectgebied ten opzichte van de Centraal Archeologische Inventaris (AGIV en CAI)

4.6 Verstoringsgeschiedenis

Op basis van deze bureaustudie is duidelijk dat de omgeving van het projectgebied zeer sterk verstoord is door de zeer ingrijpende bouwwerken sinds de 20^e eeuw. Dit wordt bevestigd door het plan met de bestaande nutsleidingen die het volledige areaal van de bestratingen omvatten.

5 Besluit

Op basis van het bureauonderzoek kan een lage archeologische verwachting voor het grootste deel van het projectgebied worden beargumenteerd. Op basis van het bureauonderzoek kan worden geconcludeerd dat het projectgebied zich bevindt binnen de jonge kustpolders, gekenmerkt door complexe sedimentafzettingen uit de holocene en postglaciale periode. Hoewel de ondergrond bestaat uit geologische formaties die potentieel archeologisch relevante landschappen omvatten, is het onderzoeksgebied door zijn ligging in het centrum van Knokke grotendeels aangetast door ingrijpende stedelijke ontwikkeling sinds de 20^e eeuw. De bodemkaart duidt het volledige gebied aan als antropogeen, met grotendeels opgehoogde en bebouwde zones.

Historisch gezien lag het projectgebied in de periferie van de middeleeuwse kern rond de Sint-Margarethakerk en werd het pas vanaf de 19^e eeuw systematisch ontwikkeld in functie van de groeiende badstad. Historische kaarten en luchtfoto's tonen een geleidelijke verdichting van bebouwing, waarbij vanaf de eerste helft van de 20^e eeuw het open landschap volledig verdween. Binnen het projectgebied zelf zijn geen oudere bewoningsporen gekend, hoewel de bredere omgeving verspreide middeleeuwse en postmiddeleeuwse sporen opleverde met voornamelijk rurale functies.

Archeologisch zijn er binnen het projectgebied geen eerdere onderzoeken uitgevoerd en de kans op goed bewaarde sporen wordt laag ingeschat door de intensieve verstoringen. Wel is er een duidelijke aanwijzing voor een schuilkelder uit de Tweede Wereldoorlog op het Gemeenteplein, gebouwd in 1944 voor de burgerbevolking. Dit vormt het enige gekende historische-archeologische relict binnen het onderzoeksgebied. Gezien de zeer sterke verstoringsgraad en de stedelijke context lijkt de verwachting op bijkomende intacte archeologische resten beperkt.

Deel 2: Algemeen besluit

6 Synthese

Aan de hand van de onderzoeksvragen kan een synthese gemaakt worden van de relatie tussen het projectgebied, het archeologische kader en de geplande bodemingreep.

Welke aanwijzingen bieden historische bronnen over het aanwezige archeologische erfgoed?

Op basis van het bureauonderzoek kan een lage archeologische verwachting voor het grootste deel van het projectgebied worden beargumenteerd. Historisch gezien lag het projectgebied in de periferie van de middeleeuwse kern rond de Sint-Margarethakerk en werd het pas vanaf de 19e eeuw systematisch ontwikkeld in functie van de groeiende badstad. Historische kaarten en luchtfoto's tonen een geleidelijke verdichting van bebouwing, waarbij vanaf de eerste helft van de 20e eeuw het open landschap volledig verdween. Binnen het projectgebied zelf zijn geen oudere bewoningssporen gekend, hoewel de bredere omgeving verspreide middeleeuwse en postmiddeleeuwse sporen opleverde met voornamelijk rurale functies.

Wat is de landschapsgeschiedenis van het terrein?

Op basis van het bureauonderzoek kan worden geconcludeerd dat het projectgebied zich bevindt binnen de jonge kustpolders, gekenmerkt door complexe sedimentafzettingen uit de holocene en postglaciale periode. Hoewel de ondergrond bestaat uit geologische formaties die potentieel archeologisch relevante landschappen omvatten, is het onderzoeksgebied door zijn ligging in het centrum van Knokke grotendeels aangetast door ingrijpende stedelijke ontwikkeling sinds de 20e eeuw. De bodemkaart duidt het volledige gebied aan als antropogeen, met grotendeels opgehoogde en bebouwde zones.

Wat is de impact van de geplande werken op het mogelijk aanwezige archeologisch erfgoed?

Archeologisch zijn er binnen het projectgebied geen eerdere onderzoeken uitgevoerd en de kans op goed bewaarde sporen wordt laag ingeschat door de intensieve verstoringen. Wel is er een duidelijke aanwijzing voor een schuilkelder uit de Tweede Wereldoorlog op het Gemeenteplein, gebouwd in 1944 voor de burgerbevolking. Dit vormt het enige gekende historische-archeologische relict binnen het onderzoeksgebied. Gezien de zeer sterke verstoringgraad en de stedelijke context lijkt de verwachting op bijkomende intacte archeologische resten beperkt.

7 Afweging noodzaak verder onderzoek

Op basis van het bureauonderzoek is voldoende informatie verzameld over het projectgebied. Deze informatie wijst op een lage kans op aantasting van archeologisch erfgoed voor het grootste deel van het projectgebied. De vermoedelijke aanwezigheid van een schuilkelder uit 1944 op het Gemeenteplein verdient bijkomend onderzoek in de vorm van een opgraving.

Voor de rest van het projectgebied biedt vervolgonderzoek met andere onderzoeksmethodes geen kans op kennisvermeerdering.

Een veldkartering op dit terrein is niet zinvol: het biedt geen meerwaarde en de kenniswinst is klein tot nihil. Het uitvoeren van een geofysisch onderzoek is evenmin nuttig, aangezien enkel (grootschalige of lineaire) grondsporen onder specifieke omstandigheden bij een dergelijk onderzoek kunnen worden vastgesteld. De beperkte vrije ruimte laat geen gedegen studie met geofysische bodemsensoren toe. Geofysisch onderzoek biedt geen enkel potentieel voor archeologische kenniswinst.

Het bureau- en landschappelijk bodemonderzoek bieden geen specifieke aanwijzingen voor steentijd artefactensites in de directe omgeving van het projectgebied.

De meest voorkomende onderzoekstechniek is een proefsleuvenonderzoek. In een kleine en geïsoleerde zone met een laag archeologisch potentieel, weegt de kostprijs niet op tegen de beperkte kans op kenniswinst.

8 Samenvatting gericht op een gespecialiseerd publiek

Sweco bv en de Gemeente Knokke-Heist plannen de heraanleg van enkele straten en pleinen en de vernieuwing van de riolering in Knokke-Heist. De zone behelst: de Albertlaan vanaf het Alfred Verweeplein tot het Gemeenteplein, het Gemeenteplein, de De Klerckstraat vanaf het Gemeenteplein tot de De Judestraat, de Oude Tramweg, de Peperstraat, de Burgemeester Camille Deckerstraat, de Boudewijnlaan en de Seb. Nachtegalestraat vanaf de Piers de Raveschootlaan tot het Gemeenteplein.

De oppervlakte van het projectgebied bedraagt ongeveer 10.597,5 m². Om de mogelijke aantasting van het bodemarchief op deze terreinen in te schatten werkt de bouwheer samen met Raakvlak. Doel van de opdracht is het waarderen van het terrein aan de hand van een bureauonderzoek. Dit bureauonderzoek resulteert in een archeologienota.

Het perceel is groter dan 3.000 m² en de effectieve ingreep in de bodem is groter dan 1.000 m², waardoor de drempelwaarden opgenomen in het Onroerenderfgoeddecreet overschreden worden. Volgens het gewestplan ligt het projectgebied in 'woongebieden' (0100), 'gebieden met gemeenschapsvoorziening en openbaar nut' (0200) en 'gebieden voor dagrecreatie' (0401). Het projectgebied bevindt zich niet in een vastgestelde archeologische zone, een beschermde archeologische site of een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt (GGA). Op deze basis wordt een archeologienota zonder ingreep in de bodem voorgesteld.

Op basis van het bureauonderzoek kan een lage archeologische verwachting voor het grootste deel van het projectgebied worden beargumenteerd. Op basis van het bureauonderzoek kan worden geconcludeerd dat het projectgebied zich bevindt binnen de jonge kustpolders, gekenmerkt door complexe sedimentafzettingen uit de holocene en postglaciale periode. Hoewel de ondergrond bestaat uit geologische formaties die potentieel archeologisch relevante landschappen omvatten, is het onderzoeksgebied door zijn ligging in het centrum van Knokke grotendeels aangetast door ingrijpende stedelijke ontwikkeling sinds de 20e eeuw. De bodemkaart duidt het volledige gebied aan als antropogeen, met grotendeels opgehoogde en bebouwde zones.

Historisch gezien lag het projectgebied in de periferie van de middeleeuwse kern rond de Sint-Margarethakerk en werd het pas vanaf de 19e eeuw systematisch ontwikkeld in functie van de groeiende badstad. Historische kaarten en luchtfoto's tonen een geleidelijke verdichting van bebouwing, waarbij vanaf de eerste helft van de 20e eeuw het open landschap volledig verdween. Binnen het projectgebied zelf zijn geen oudere bewoningssporen gekend, hoewel de bredere omgeving verspreide middeleeuwse en postmiddeleeuwse sporen opleverde met voornamelijk rurale functies.

Archeologisch zijn er binnen het projectgebied geen eerdere onderzoeken uitgevoerd en de kans op goed bewaarde sporen wordt laag ingeschat door de intensieve verstoringen. Wel is er een duidelijke aanwijzing voor een schuilkelder uit de Tweede Wereldoorlog op het Gemeenteplein, gebouwd in 1944 voor de burgerbevolking. Dit vormt het enige gekende historische-archeologische relict binnen het onderzoeksgebied. Gezien de zeer sterke verstoringsgraad en de stedelijke context lijkt de verwachting op bijkomende intacte archeologische resten beperkt.

De kans op aantasting van archeologisch erfgoed binnen het grootste deel van het projectgebied is zeer laag. De vermoedelijke aanwezigheid van een schuilkelder uit 1944 op het Gemeenteplein verdient bijkomend onderzoek in de vorm van een opgraving.

9 Samenvatting gericht op een niet-gespecialiseerd publiek

Sweco bv en de Gemeente Knokke-Heist plannen de heraanleg van enkele straten en pleinen en de vernieuwing van de riolering in Knokke-Heist. De zone behelst: de Albertlaan vanaf het Alfred Verweeplein tot het Gemeenteplein, het Gemeenteplein, de De Klerckstraat vanaf het Gemeenteplein tot de De Judestraat, de Oude Tramweg, de Peperstraat, de Burgemeester Camille Deckerstraat, de Boudewijnlaan en de Seb. Nachtegalestraat vanaf de Piers de Raveschootlaan tot het Gemeenteplein.

De oppervlakte van het projectgebied bedraagt ongeveer 10.597,5 m². Om de mogelijke aantasting van het bodemarchief op deze terreinen in te schatten werkt de bouwheer samen met Raakvlak. Doel van de opdracht is het waarderen van het terrein aan de hand van een bureauonderzoek. Dit bureauonderzoek resulteert in een archeologienota.

Het perceel is groter dan 3.000 m² en de effectieve ingreep in de bodem is groter dan 1.000 m², waardoor de drempelwaarden opgenomen in het Onroerenderfgoeddecreet overschreden worden. Volgens het gewestplan ligt het projectgebied in 'woongebieden' (0100), 'gebieden met gemeenschapsvoorziening en openbaar nut' (0200) en 'gebieden voor dagrecreatie' (0401). Het projectgebied bevindt zich niet in een vastgestelde archeologische zone, een beschermde archeologische site of een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt (GGA). Op deze basis wordt een archeologienota zonder ingreep in de bodem voorgesteld.

Uit een onderzoek van historische kaarten en voorafgaand archeologisch onderzoek, in combinatie met de geplande werken, blijkt dat de mogelijke impact op archeologisch erfgoed in het grootste deel van het projectgebied zeer laag is. Vervolgonderzoek is wel noodzakelijk op de vermoedelijke locatie van een schuilkelder uit de Tweede Wereldoorlog.

10 Bibliografie

Bodemverkenner: <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>

Centrale Archeologische Inventaris: <https://cai.onroerendergoed.be/>

Geopunt: <http://www.geopunt.be/kaart>

Inventaris.onroerendergoed.be:

<https://inventaris.onroerendergoed.be/themas/14726>

Wikimedia: <https://commons.wikimedia.org>

Baeteman Cécile, 2011: *Ontstaan en evolutie van de Ijzer- en Handzamevallei*, 14p. In: Baeteman Cecile, Cosyns Eric, Devos Koen, Termote Johan, Vandamme Dominique, Leo Vanhecke, Verhaeghe Floris en Zwaenepoel Arnout: *De broeken van de Ijzer- en Handzamevallei*

Gheyle Wouter, De Mulder Guy, de Meyer Mathieu, Bracke Maarten, De Brant Raph, De Decker Cynrik, Hoorne Johan, van den Dorpel Arno, Van Goidsenhoven Wouter, Verdegem Simon en Stichelbaut Birger, 2022: *Archeologie van de Tweede Wereldoorlog*, SYNTAR 011, 653p

Hillewaert Bieke en Ryckaert Marc, 2019: *Op het Raakvlak van Twee Landschappen*, 224p

Van den Dorpel Arno, 2023: *Vardenaarspolder - Golf Knokke, fase 3 (Knokke, West-Vlaanderen)*, 88p

11 Bijlagen

KH2025GE - 2025D108 plannenlijst					
ID	type	onderwerp	bron	aanmaak	datum
plan 1	situering projectgebied	GRB-basiskaart	AGIV	digitaal	25/08/2025
plan 2	situering projectgebied	GRB-basiskaart (uitgezoomd)	AGIV	digitaal	25/08/2025
plan 3	situering projectgebied	orthofoto 2023	AGIV	digitaal	25/08/2025
plan 4	situering projectgebied	topografische kaart	AGIV	digitaal	25/08/2025
plan 5	situering projectgebied	gewestplan	AGIV	digitaal	28/04/2025
plan 6	situering projectgebied	ontwerpplan weg	AGIV/bouwheer	digitaal	25/08/2025
plan 7	historische kaart	Pourbus	wikimedia	digitaal	28/04/2025
plan 8	historische kaart	Fricx	AGIV	digitaal	28/04/2025
plan 9	historische kaart	Kabinetskaart van Ferraris	AGIV	digitaal	28/04/2025
plan 10	historische kaart	Kabinetskaart van Ferraris	AGIV	digitaal	28/04/2025
plan 11	historische kaart	Vandermaelen	AGIV	digitaal	28/04/2025
plan 12	historische kaart	Atlas de Buurtspoorwegen	AGIV	digitaal	28/04/2025
plan 13	historische kaart	Popp	AGIV	digitaal	28/04/2025
plan 14	situering projectgebied	1884	cartesius	digitaal	28/04/2025
plan 15	situering projectgebied	1911	cartesius	digitaal	28/04/2025
plan 16	landschappelijke kaart	1918	https://maps.nls.uk/	digitaal	28/04/2025
plan 17	landschappelijke kaart	1949	cartesius	digitaal	28/04/2025
plan 18	landschappelijke kaart	moww	goepunt	digitaal	28/04/2025
plan 19	situering projectgebied	orthofoto 1971	AGIV	digitaal	28/04/2025
plan 20	situering projectgebied	orthofoto 1979-1990	AGIV	digitaal	28/04/2025
plan 21	landschappelijke kaart	bodemkaart	AGIV	digitaal	28/04/2025
plan 22	landschappelijke kaart	tertiair geologische kaart	AGIV	digitaal	28/04/2025
plan 23	landschappelijke kaart	quartair geologische kaart	AGIV	digitaal	28/04/2025
plan 24	overzichtsplan	CAI	AGIV	digitaal	28/04/2025
plan 25	overzichtsplan	hoogtekaart	AGIV	digitaal	28/04/2025
plan 26	historische kaart	kaart 1944	Pierre Nowak	digitaal	14/05/2025
plan 27	situering projectgebied	ontwerpplan riool	AGIV/bouwheer	digitaal	25/08/2025
plan 28	overzichtsplan	luchtfoto 1944	Pierre Nowak	digitaal	26/08/2025
plan 29	overzichtsplan	schuilkelder orthofoto 2023	agiv	digitaal	26/08/2025

Bijlage 1: Plannenlijst

